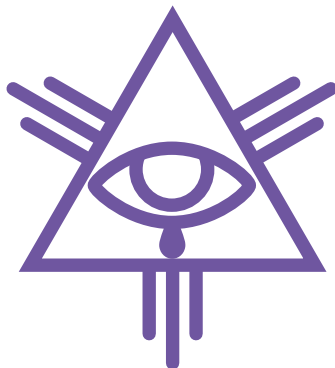

Klidný mladý muž „František Drtikol“

Kryštof Špidla — Pavel Janoušek — Kateřina Kirkosová — Eva Klíčová

Literární kritici, brodící se po kolena v drobném kvítí soudobé české prózy, občas hovořivají o velkém románu. Velkém samozřejmě nejen počtem stran, ač ty se počítají i v těchto případech. *Dějiny světla* Jana Němce na první pohled vzbuzují očekávání, že čas onoho velkého románu právě nadešel. Jenže, jak už to tak bývá, všechno je složitější. Kdo chce vědět jak, nechť čte dále.

Kateřina Kirkosová pohlédla na *Dějiny světla* Jana Němce poměrně přísným zrakem, co na to pánové?

KŠ: Každé hodnocení je zároveň otázkou nastavení měřítek a jde podle mého názoru o oboustranný proces, tedy dílo samo spoluurčuje měřítka, podle kterých bude nakonec hodnoceno. Román *Dějiny světla* neskrývá ambice být zásadní výpovědí o světě (postava Františka Drtikola slouží v tomto případě jako její zprostředkovatel), a tudíž si zasluhuje výrazně přísnější kritéria než texty, řekněme, mainstreamové literatury. Nicméně slabiny románu nevidím ani tak v onom goethovském (mytologizujícím) přístupu — onen odkaz na klasický bildungsroman mi naopak připadá funkční —, jestliže je Drtikolův ži-

9 Dílo samo spoluurčuje měřítka, podle kterých bude nakonec hodnoceno. 6

Kryštof Špidla

vot ovlivněn konfliktem mezi klasickým pojetím umění a avantgardou, pak mi přijde střet mezi tradiční prózou a jistou fragmentárností jako produktivní.

Na druhou stranu negativně hodnotím spíše jistou ztrátu dynamiky vyprávění, popřípadě mizivou motivaci jednání postav. Chvilkami mi to připomíná například paměti Otakara Vávry, ve kterých je detailně rozebráno, jak se která scéna natáčela, jak se získávala jednotlivá povolení, ale chybí odpověď na otázku „Proč?“. V tom se ovšem s Kateřinou Kirkosovou vlastně shodují.

PJ: Čtu tento román jako projev ve světě velmi produktivního žánru, který ale v české literatuře víceméně absentuje, tedy životopisného románu, jenž kombinuje prezentaci faktů o životě určité osobnosti s její mytologizací, se snahou vykreslit hrdinův životní běh jako sled pozoruhodných a mimořádných událostí mířících k vyšší kvalitě. Tomu odpovídá způsob vyprávění i konstruování Drtikolova životního osudu jako cesty za světlem. Z této perspektivy je užití formy druhé osoby skutečně vybočením z pravidel, neboť do vyprávění včleňuje subjekt toho, kdo osobu, o níž se vypráví, oslovuje, tedy autora. Musím se přiznat, že jsem takovýto postup z počátku přijal s potěšením, jako odklon od pravidel středního proudu k literárnímu experimentu. Podle mne vyjadřoval potenciální možnost dialogu mezi vyprávějším a vyprávěným, čili i možnost určitého střetu, hodnotového konfliktu, či dokonce hádky. Záhy jsem si však uvědomil, že jde spíše o formální trik, který se velmi rychle zaběhne, stane se konvenčním, aniž by přinesl nějaké hlubší významy. Autor totiž nemá potřebu se se svou postavou hádat a přít. Naopak: kdykoli se dostane k něčemu, co v jeho chování a životě považuje za problematické, raději uhne stranou. Nepochybně proto, že by to mohlo rozbít popularizačně-mytologizující konstrukci celku. A to včetně závěru vyprávění, kdy Němec svého hrdinu vyjme z dobového kontextu a z jeho komunistického buddhismu (či buddhistického komunismu) vytvoří obdobné jablečné pyré. Jenže právě v reflexi takových chvil

neuvěřitelných rozporů mívá lidský svět schopnost začít o sobě skutečně vypovídat.

KK: Osobně jsem z celého románu měla dojem, že se postava Drtikola pohybuje trochu mimo dobové souvislosti, jaksi paralelně, jako neintervenující, ale rovněž fakticky nepodmanitelný subjekt. Hodně jsem přemýšlela, co s tím, zda to mohu kritizovat, protože ukázat Drtikola právě jako naprosto svobodného a výjimečného umělce byl dost možná autorův záměr pro otevření prostoru pro filozofující dialog. Nicméně i ten v románu chybí, jak se asi shodneme. A potom, když výpovědi k individuální i strukturní rovině jdou jen po povrchu, není moc čeho se chytit. Možná je symptomatické, že nejkrásnější scény z románu jsou ty, které zaznamenávají Drtikolovo dětství...

Zdá se mi, že *Dějiny světla* si na kritice vynucují subjektivněji formulované postoje než jiné knihy. Dráždí samozřejmě du-forma, jež může na někoho působit až autoritativně a pro jiného být signálem experimentu, ač posléze snad jen manýry. Mně osobně se líbí její přímočarost, která narušuje zautomatizovaný mnohoúhelník vztahu čtenář — postava — autor — vypravěč... Místo, kde se ono subjektivní hodnocení láme snad vždy, je právě protnutí mezi ambiciózností textu (historický námět, nejednoduchá uchopitelnost samotného Drtikola, uměleckohistorické a filozoficko-duchovní kontexty) na jedné straně a zároveň výběrem konzervativního žánru (životopisného románu) a chronologického lineárního vyprávění. Propast mezi komplikovanou osobností Františka Drtikola a harmonizující optikou autora (což chápu jako onu mytologizaci). Z tohoto rozklížení může vzejít jakési dvojí hodnocení, buď kritérii vysoké literatury, nebo žánru, kontraproduktivně a vypovídá o tom, že hranice mezi vysokou a střední hladinou literatury je ztracená. Možná už je nesmysl čekat

• Autor prokazuje schopnost poctivého studia pramenů i nadstandardní jazykovou a stylistickou dovednost. Jeho adresátem je pak čtenář „opravdických příběhů“, který skrze hladce plynoucí vyprávění získá základní představu o životě a díle dané figury. •

Pavel Janoušek

na formálně experimentální výboje, porovnávat text s nějakým hypotetickým dílem (neboť se mi nezdá, že by se v poslední době objevil onen zlomový, stylově paradigmatický román). Jak se vlastně lze dívat na *Dějiny světla* v kontextu současné prózy?

KŠ: Je fakt, že život ústřední postavy (záměrně neříkám Drtikola), navzdory jejím rozporům a době, ve které žije, plyne nakonec až příliš nevzrušivě. Událost b) následuje po události a). A paradoxně to platí i pro milostný život hlavního hrdiny. Jako by hloubka milostných vztahů zůstávala pouze napsaná. Nemůže to být tím, že vzhledem k postavám Elišky Jánské a Erviny Kupferové zkrátka není hlubší ponor možný? Nevím. Nicméně je třeba vydvihnout jeden fakt. Nenapadá mě pro něj příležitější označení než autorská poctivost, tedy precizní a promyšlená práce s prameny. Myslím, že v kontextu současné české prózy jde o neobvyklý jev.

A ještě k tomu dětství — ve sportovní terminologii se tomu říká přepálený začátek. Myslím, že právě ten vzbuzuje vysoká očekávání, a tudíž přísná měřítka pro zbytek románu.

Co se týče oné du-formy, tak v tomto případě se podle mého jedná pouze o gramatický jev, nikoli o skutečné narušení distance čtenář — postava — autor — vypravěč. Z hlediska vnitřní struktury vyprávění jde o autorského vypravěče v er-formě. Ono „du“ je pouze součástí vnější struktury textu.

KK: Myslím si, že i kdyby vzhledem k charakterním rysům jednotlivých Drtikolových lásek nebylo možné jít hlouběji, bylo by stále možné aspoň minimálně reflektovat samotnou tuto nemožnost, ne ji jen lehce přeběhnout, jak to Jan Němec dělá. Vadí mi taky porůznu roztroušená blazeovaná konstatování, například když se František rozhodne nevysvětlovat svému otci, co ho motivuje a přitahuje na fotografování ženských aktů: „Nepochopil by to. S jistým úlekem sis díky tomu uvědomil, že jsi ho v něčem přerostl.“ Přitom vysvětlení se nedočká ani čtenář — viz absentující motivace, jak jsem psala výše.

Taky by ji nepochopil? Nebo se předpokládá, že rozumí jaksi samozřejmě?

To všechno naznačuje, že román je nedotažený. Stylově je to myslím nadstandardní, i důkladnou rešeršní práci vnímám velmi pozitivně, ale ideově je to nehotové. Jinými slovy — nevádí mi nikterak, že nejde o „velký román“, ale zřejmě by textu prospěla delší doba zrání.

PJ: Pokud začneme o *Dějinách světla* uvažovat v kontextu současné české literární produkce, tak představují kultivovanou podobu čtenářsky přívětivého žánru, který u nás doposud schází, a už tím jsou vlastně zvláštní. Autor prokazuje schopnost poctivého studia pramenů i nadstandardní jazykovou a stylistickou dovednost. Jeho adresátem je pak čtenář „opravdických příběhů“, který skrze hladce plynoucí vyprávění získá základní představu o životě a díle dané figury. A až někdy přistě uvidí plakát, jenž ho zve na výstavu Drtikolových fotografií, půjde na ni rád a s přesvědčením, že o něm vše podstatné ví a že mu rozumí. Němcovi se podařilo pravidlům tohoto žánru bravurně dostat. A v tomto slova smyslu byly *Dějiny světla* čtenářským zážitkem i pro mne. Jenže zároveň ve mně zůstával pocit lítosti, že autor má na víc a nevyužil šanci, kterou si připravil. Možná že je to neoprávněné a nevědecké snění o jině, nenapsané knize, která by mohla být, kdyby... kdyby její autor našel odvahu vnímat a vyjádřit konfliktní, dramatické momenty hrdinova života a myšlení. Jít pod povrch jevů a vnímat jejich kontexty.

Poměrně drsného odsudku se románu dostalo ze strany Vladimíra Novotného (*Tvar* 21/13), který autorovi v podstatě vyčítá, že se ve svém „mladickém“ věku do něčeho takového pouštěl, že výsledek je příliš „konvenční“ — nafukuje to, co jste do jisté míry zmínili všichni. Nabízí se pak otázka, zda autor nepíše příliš sám sebe (jak by to bylo, kdyby žil Drtikolův život) spíše než Drtikola, zda tím neporušil „zákon biografie“. Nemyslíte, že skutečnost, že

- Osobně jsem z celého románu měla dojem, že se postava Drtikola pohybuje trochu mimo dobové souvislosti, jaksi paralelně, jako neintervenující, ale rovněž fakticky nepodmanitelný subjekt. 6

Kateřina Kirkosová

Jan Němec Františka Drtikola nevytěžil pokoutně (tedy nepřiznaně), ale že se jeho životem inspiruje takto naplno a vystavuje se porovnávání až v rovině psychologizujících spekulací, mohla knize ublížit?

PJ: Od lidí, kteří autora znají, jsem slyšel, že vlastně píše o sobě, ale nemyslím, že by to byl problém, který by běžný čtenář vnímal. Ani já jej nevnímám. A jestliže je tomu skutečně tak, pak je — literární — škoda, že sám sebe nevidí jako bytost vnitřně protikladnou.

KŠ: *Dějiny světa* jsou románem, tedy v první řadě fikcí. Nejsou tudíž biografií v pravém slova smyslu a postavy vystupující v románu jsou postavami literárními. Zda autor čerpá inspiraci ve svém vlastním nitru nebo v osudech Františka Drtikola, nehraje podstatnou roli. Navíc to nelze prokazatelně vystopovat. Ony psychologické spekulace jsou dokonce součástí daného žánru, tedy realistické a historické fikce. Tyto teze sice nejsou nikterak objevené, nicméně považoval jsem za potřebné je zmínit. Důležité je, zda text obstojí jako román. Jsem přesvědčený, že až na výše zmíněné výtky obstojí. A přesně jak

řekl Pavel Janoušek: To, že postava (alter ego?) není bytostí protikladnou, je především škoda literární, nikoli biografická či autobiografická.

PJ: Nevím, jestli jste si všimli, ale vlastně už nemáme o čem diskutovat a uchylujeme se k opakování tezí, které zazněly na počátku. I to něco vypovídá. Například že je to próza jasných kontur, bez vábivých hlubin.

KK: Ano, všimli...

KŠ: Jsem téhož názoru.

V podstatě se shodujeme, odchylky jsou pouze proporcionální, od nejpřísnější Kateřiny Kirkosové po nejlínějšího (a to je co říct!) Pavla Janouška. Zkrátka bude záležet na temperamentu čtenáře, do jaké míry jej absence risku a hazardérství v textu bude dráždit. Osobně si cením autorovy úcty k řemeslu a prostého faktu, že umí psát. To, že v celkovém vyznění nakonec vítězí hebký *biedermeier*, je zkrátka mimo vůli autora.

